

**Міністерство внутрішніх справ України
Донецький державний університет внутрішніх справ**

Варфоломєєв Віталій Валерійович

УДК 343.985; 343.5

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА МЕТОДИКА
РОЗСЛІДУВАННЯ ВВЕЗЕННЯ, ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБУТУ І
РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ В УКРАЇНІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Кропивницький – 2023

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Донецькому державному університеті внутрішніх справ.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України
Вітвицький Сергій Сергійович,
Донецький державний університет
внутрішніх справ, ректор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України
Тарасенко Олег Сергійович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності

доктор юридичних наук, професор
Корнієнко Максим Вікторович,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
проректор

Захист відбудеться 23 червня 2023 року о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.737.02 у Донецькому державному університеті внутрішніх справ за адресою: 25015, м. Кропивницький, вулиця Велика Перспективна, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького державного університету внутрішніх справ за адресою: 25015, м. Кропивницький, вулиця Велика Перспективна, 1.

Автореферат розіслано 19 травня 2023 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Андрій ЗАХАРЧЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Соціально-економічні та політичні зміни, зумовлені поступовою євроінтеграцією держави, характеризуються лібералізацією суспільної моралі, що призводить до зміни соціальних пріоритетів та часткової девальвації культурно-ціннісних орієнтирів. Наслідком таких тенденцій стає інтенсифікація криміногенних загроз, трансформація національної злочинності, збільшення її кількісного та зміна якісного показників. Аналіз державної статистики та судової практики дозволяє констатувати, що однією з актуальних для сучасної держави проблем є незаконний обіг продукції, яка має порнографічний характер. Суспільна небезпека ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні полягає у посяганні на суспільні відносини, що забезпечують основні принципи суспільної моралі у сфері статевих стосунків. Вивчення зарубіжних та вітчизняних наукових праць, а також результати емпіричних досліджень надають можливість констатувати наявність кореляції між кількісним показником кримінальних правопорушень, передбачених ст. 301 Кримінального кодексу України (далі – КК України) та негативною динамікою суспільно небезпечних діянь проти статевої свободи та статевої недоторканості, зокрема – малолітніх та неповнолітніх осіб. Водночас, не дивлячись на активний розвиток кримінального та кримінально-процесуального законодавства, незаконний обіг порнографічної продукції в Україні залишається одним із розповсюджених кримінальних правопорушень проти моральності.

Відповідно до офіційної державної звітності, у 2018 році було обліковано 1165 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 301 КК України, у 2019 – 1014, у 2020 – 1153, у 2021 – 1493, у 2022 році – 785 діянь. Нестабільна та негативна динаміка свідчить як про наявність суперечностей та прогалин у кримінальному законодавстві, так і про необхідність запровадження дієвих процесуальних механізмів проведення досудового розслідування таких суспільно небезпечних діянь. Проблеми, які виникають на етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень взагалі та діяння, передбаченого ст. 301 КК України, можуть мати низку негативних наслідків, одним із яких є прийняття помилкового процесуального рішення.

Проблеми протидії незаконному обігу порнографічних предметів досліджуються представниками різних галузей юридичної науки, що зумовлено складністю цього соціально негативного феномену. Значний внесок у розробку цих питань здійснено й представниками науки криміналістики. Зокрема, криміналістична характеристика, методика і тактика розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні ставали предметом наукових досліджень В.В. Вапнярчука, С.С. Вітвіцького, М.В. Войчишеної, А.Ф. Волобуєва, О. О. Волобуєвої, В.І. Галагана, В.О. Глушкова, Р.А. Калюжного, С.О. Книженко, Б. А. Кормича, Є.Д. Лук'янчикова, О.В. Одерія, О.В. Олійника, В.Л. Ортинського, В. М. Росоловського, Д.Г. Паляничко, М.А. Погорецького, М.В. Салтевського, М. І. Свентікової, С.В. Хільченко, В.С. Цимбалюка, С.С. Чернявського, В. В. Шендрика та ін. Разом з тим поза увагою вчених залишились такі теоретико-прикладні питання, як: вирішення окремих проблем проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій за фактом ввезення,

виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів; унормування порядку та підстав використання спеціальних знань при розслідуванні ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів; створення механізму протидії перешкоджанню розслідуванню таких правопорушень, і ін.

Наведене свідчить про те, що у криміналістичній науці не сформовано цілісного уявлення про особливості розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні, а стан розробки цієї проблеми не в повній мірі відповідає вимогам сьогодення, що зумовлює актуальність обраної для дослідження теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана з урахуванням завдань, визначених Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392; Національною стратегією у сфері прав людини на 2021-2023 роки, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021; Стратегією кібербезпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженою наказом МВС України від 11 червня 2020 р. № 454.

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020-2024 роки «Протидія кримінальним правопорушенням на території проведення ООС (операції Об'єднаних сил)» (012U105580).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є уточнення криміналістичної характеристики ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні та розроблення на цій основі системи заходів та засобів удосконалення методики і тактики розслідування цього кримінального правопорушення.

Для досягнення визначеної мети в дисертації поставлено і вирішено такі основні завдання:

- проаналізувати предмет та обстановку ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів;
- охарактеризувати особу кримінального правопорушника та способи ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні;
- дослідити типові слідові картини ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів;
- проаналізувати особливості огляду місця події та обшуку за фактом ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні;
- з'ясувати слідчі ситуації, комплекси слідчих дій та інших заходів, необхідних для розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні;
- дослідити обставини, що підлягають встановленню під час розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в

Україні;

- охарактеризувати тактичні особливості проведення слідчого експерименту для відтворення дій, обстановки, обставин ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів;

- визначити порядок та підстави використання спеціальних знань при розслідуванні ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів;

- сформулювати рекомендації щодо протидії перешкоджанню розслідуванню ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів.

Об'єктом дослідження є кримінально протиправна діяльність, пов'язана із ввезенням, виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних предметів, а також діяльність правоохоронних органів з її розслідування.

Предметом дослідження є криміналістична характеристика та методика розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні.

Методи дослідження обрано відповідно до мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження. За допомогою діалектичного підходу, а також загальнонаукових методів (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) в роботі встановлено та деталізовано зміст складових криміналістичної характеристики, а також методики та тактики розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні (всі розділи).

У дослідженні також застосовувалися спеціальні методи. Зокрема, *формально-логічний* та *логіко-семантичний методи* дали змогу з'ясувати та поглибити методологічні засади побудови понятійно-категоріального апарату (розділ 1, підрозділи 2.1, 2.2, 3.3). Метод *контент-аналізу* надав можливість опрацювати матеріали кримінальних проваджень за окремими кількісно-якісними показниками (розділи 2–3). Метод *експертних оцінок* використано для з'ясування ефективності правозастосовної діяльності (розділ 2–3). *Психологічні* методи сприяли уточненню криміналістичної характеристики осіб, які вчиняють досліджуване кримінальне правопорушення, а також з'ясуванню механізму перешкоджанню досудовому розслідуванню таких правопорушень (розділ 1, підрозділ 3.3). За допомогою методу *структурно-функціонального аналізу* досліджено особливості використання спеціальних знань при розслідуванні досліджуваного кримінального правопорушення (підрозділ 3.2). За допомогою *системно-структурного* методу визначено перспективи удосконалення методологічного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 301 КК України (розділи 2–3). *Статистичні та математичні методи* використано для аналізу статистичної звітності щодо особливостей проведення досудового розслідування вищевказаних правопорушень (всі розділи). Всі методи були застосовані у взаємозв'язку та взаємозалежності.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні та аналітичні дані Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, ЗМІ, матеріали судової практики (досліджено 218 вироків судів України, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень), слідча та прокурорська практика.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом порнографічних предметів, в якому уточнено криміналістичну характеристику, а також запропоновано шляхи вирішення тактичних та методичних проблем розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні із урахуванням сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– розроблено алгоритм протидії перешкоджанню розслідуванню кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, шляхом вирішення таких завдань як: 1) забезпечення спільної участі в огляді місця події за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, інспекторів-криміналістів та спеціалістів науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України з метою гарантування об'єктивного та неупередженого огляду та формування належної доказової бази; 2) передбачення обов'язкової фото- та відеофіксації слідчих дій під час розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів; 3) за необхідності та наявності обґрунтованих сумнівів в достовірності та об'єктивності висновку судового експерта – призначення та проведення повторної експертизи експертами з інших установ, додаткових досліджень для конкретизації окремих фактів, а також комісійних експертиз; 4) удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині унормування прав та обов'язків прокурора; 5) удосконалення кримінального законодавства України щодо особливостей кримінальної відповідальності та покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя;

– запропоновано диференціацію слідчих (розшукових) дій, які проводяться за фактом ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів, в залежності від таких ситуацій: 1) між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим було укладено угоду про визнання винуватості (відповідно до ст. 469 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)); 2) досудове розслідування проводиться в умовах протидії; 3) досудове розслідування проводиться за фактом інсценованого кримінального правопорушення; 4) досудове розслідування проводиться за фактом вчинення сукупності кримінальних правопорушень;

– на підставі аналізу судової практики запропоновано диференціацію елементів слідчих ситуацій, які можуть виникнути під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 301 КК України, на *типові*: 1) кримінальне правопорушення завуальовано під інше суспільно небезпечне діяння; 2) кримінальне правопорушення завуальовано під законну діяльність; 3) кримінальне правопорушення вчинено у прихованій співучасті; 4) кримінальне правопорушення вчинено у співучасті із іноземцями, які перебувають на території інших держав, та *нетипові*: 1) відсутня реальна кримінально протиправна подія, має місце фальсифікація доказів щодо вчинення діяння, передбаченого ст. 301 КК

України (інсценування); 2) всі учасники кримінального провадження, а також фігуранти події надають різні показання щодо особливостей кримінального правопорушення, які не співпадають із наявними речовими доказами; 3) має місце багатоепізодне кримінальне правопорушення, розтягнуте у просторі та часі, що ускладнює пошук та об'єднання всіх речових доказів, достатніх для встановлення істини у кримінальному провадженні;

– запропоновано змістовні складові міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи із дослідження об'єктів, які мають ознаки порнографії: 1) залучення представників зарубіжних країн для надання консультацій із особливостей оцінки предметів на наявність ознак порнографії; 2) залучення представників зарубіжних країн для спільного проведення судових експертиз; 3) обмін досвідом із експертними установами зарубіжних країн шляхом забезпечення стажування судових експертів для підвищення рівня кваліфікації із судово-мистецтвознавчої, судово-психологічної та комп'ютерно-технічної експертизи; 4) встановлення міжнародних наукових зв'язків з метою приведення у відповідність та до єдиного зразку методик оцінки предметів, які містять ознаки порнографії;

– умотивовано внесення змін та доповнень до кримінально-процесуального законодавства, зокрема ч. 1–3, 5 ст. 240 КПК України щодо особливостей проведення слідчого експерименту, а також до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» в частині визначення дефініції предметів еротичного характеру, порнографічних предметів та дитячої порнографії.

удосконалено:

– теоретичні підходи до визначення криміналістично значущих ознак особи кримінального правопорушника, який вчиняє суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 301 КК України: чоловік 18-28 років, громадянин України, який має повну або базову загальну середню освіту, є працездатним, але таким, що не навчається та не працює. Вчиняє кримінальне правопорушення не вперше, має судимість. Суспільно-небезпечне діяння, передбачене ст. 301 КК України вчинив у складі організованої групи або злочинної організації. Додатково характеризується такими ознаками як: 1) деградація особистості із руйнуванням родинних цінностей; 2) деформація правової свідомості; 3) трансформація моральних устоїв; 4) превалювання адаптаційного механізму відтворення ціннісних орієнтирів над провідним; 5) переоцінка набутків соціалізації;

– теоретичні підходи до тактичних особливостей проведення слідчого експерименту для відтворення дій, обстановки, обставин ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів, які є такими: 1) необхідність у багатоепізодному відтворенні обстановки та обставин кримінальної події для перевірки правильності та достовірності інформації, наданої підозрюваним під час інших процесуальних дій; 2) доцільність обов'язкового залучення спеціаліста для надання консультаційної та технічної допомоги, що зумовлено специфікою досліджуваного кримінального правопорушення, яке, здебільшого, вчиняється із використанням комп'ютерної техніки, а також фото- та відеоапаратури; 3) побудова алгоритму слідчої (розшукової) дії, який надасть можливість встановити наявність у підозрюваної особи навичок та вмій, необхідних та достатніх для реалізації

кримінально протиправного умислу з метою встановлення можливого факту вчинення діяння у співучасті та викриття всіх фігурантів; 4) урахування на організаційному етапі можливих спроб захисника або підозрюваного протидіяти досудовому розслідуванню; 5) посилення організаційного етапу слідчого експерименту за умови, якщо слідчий експеримент проводитиметься у житлі чи іншому володінні особи;

– доктринальне бачення об'єктивізації процесу використання спеціальних знань при розслідуванні ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні шляхом реалізації таких завдань: 1) удосконалення методики проведення судово-мистецтвознавчих експертиз шляхом визначення чітких критеріїв розмежування об'єктів дослідження на початковій стадії відповідно до їх природи (продукція еротичного та порнографічного характеру); 2) розробка/удосконалення методичних рекомендацій із проведення комплексної комп'ютерно-технічної та мистецтвознавчої судової експертизи, а також комплексної психолого-мистецтвознавчої експертизи; 3) удосконалення рівня знань спеціалістів щодо особливостей пошуку, виявлення і вилучення електронних доказів (цифрових джерел інформації); 4) удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині визначення порядку виявлення та фіксації слідів кримінального правопорушення, вилучених із комп'ютерних мереж;

– теоретичні підходи до оцінки матеріалів, які можуть бути віднесені до предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, яка має проводитись відповідно до наявності таких ознак: 1) особлива зухвалість, аморальність та вульгарність демонстрованих зображень; 2) ображення честі та гідності людини через її сексуальне приниження (що дозволяє позиціонувати такого роду кримінальне правопорушення як таке, що посягає на суспільні відносини у сфері моральності); 3) спрямування на збудження статевого бажання шляхом відкритої демонстрації статевого акту, статевих органів, а також сексуальних перверсій.

дістали подальшого розвитку:

– гносеологічний підхід до визначення завдань, які мають бути вирішені під час вивчення обстановки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, до яких необхідно віднести: 1) визначення просторово-територіальних та часових меж вчиненого суспільно небезпечного діяння; 2) визначення кола потерпілих осіб (якщо цього не було зроблено раніше), а також їх вікового та статевого складу (зокрема, це необхідно для виключення випадків створення предметів, що містять дитячу порнографію), особливостей взаємозв'язку із кримінальним правопорушником; 3) встановлення механізму кримінального правопорушення, а саме – часових взаємозв'язків між етапами реалізації кримінально протиправного умислу; 4) встановлення наявності/відсутності ознак примусу фігурантів до участі у створенні порнографічних предметів; 5) визначення способів та суб'єктів, причетних до збуту порнографічних предметів та приховування слідів кримінального правопорушення;

– диференціація слідів ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, на такі: 1) сліди предикативно-організаційної підготовки кримінального правопорушення;

2) ідеальні сліди; 3) сліди посткримінальної фази суспільно небезпечного діяння;

– визначення особливостей тактики огляду місця події за фактом вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 301 КК України, до яких віднесені такі дії: 1) попередній збір інформації, яка може відноситись до події та обставин кримінального правопорушення та впливати на алгоритм огляду місця події; 2) визначення предмету огляду місця події, кількості та змісту очікуваних речових доказів; 3) огляд всіх приміщень, які використовував кримінальний правопорушник для вчинення діянь, пов'язаних між собою єдиним кримінально протиправним умислом; 4) розмежування завдань огляду місця події від потенційно необхідних інших слідчих (розшукових) дій, таких як, наприклад, обшук та слідчий експеримент; 5) залучення до огляду спеціалістів із комп'ютерно-технічної експертизи для забезпечення можливості правильного вилучення речових доказів; б) за необхідності – залучення спеціаліста у галузі мистецтвознавства для попереднього відмежування предметів, які мають ознаки порнографії, від схожої продукції за формальними ознаками, з метою спрощення судово-експертної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в:

– *науково-дослідній діяльності* – для здійснення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток криміналістики та науки кримінального процесу за відповідними напрямками (акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 27 березня 2023 року);

– *законотворчій діяльності* – при розробці нових нормативно-правових актів, підготовці змін і доповнень до КПК України щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також до Закону України «Про медіа» в частині удосконалення понятійного апарату;

– *правозастосовній діяльності* – для підготовки організаційних рішень і цільових програм (планів) з питань розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності;

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес» (акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 27 березня 2023 року), а також проведення різних видів занять з відповідних дисциплін у системі підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України.

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати отримані автором самостійно на основі аналізу наукових публікацій, законодавства та кримінально-процесуальної практики.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися на Міжнародному науково-практичному онлайн-семінарі «Діяльність державних органів в умовах воєнного стану» (м. Кривий Ріг, 2022 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики в умовах воєнної агресії» (м. Кропивницький, 2022 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 7 наукових працях, серед яких 5 статей у наукових фахових періодичних виданнях (1 – у науковому

періодичному виданні іншої держави), 2 тез доповідей, оприлюднених на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації обумовлені метою та завданнями дослідження. Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (200 найменувань) і двох додатків, викладених на 8 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 258 сторінок, обсяг основного тексту дисертації – 208 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** визначено актуальність теми дослідження, його зв'язок із науковими програмами, планами та темами, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методологічні засади дослідження. Висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації, охарактеризовано структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні» складається із трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Предмет та обстановка ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів»* представлено критичний погляд на нормативне та доктринальне визначення поняття порнографічних предметів, а також визначено і доопрацьовано найбільш прийнятний аналітичний підхід до встановлення особливостей обстановки ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні.

З урахуванням загальних положень національного законодавства та практики його застосування, а також кримінально-правової та криміналістичної доктрини уточнено ознаки предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, якими є: 1) особлива зухвалість, аморальність та вульгарність демонстрованих зображень; 2) ображення честі та гідності людини через її сексуальне приниження (що дозволяє позиціонувати такого роду кримінальне правопорушення як таке, що посягає на суспільні відносини у сфері моральності); 3) спрямування на збудження статевого бажання шляхом відкритої демонстрації статевого акту, статевих органів, а також сексуальних перверсій.

За результатами аналізу судової та слідчої практики стверджується, що до завдань, які мають бути вирішені під час вивчення обстановки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, необхідно віднести: 1) визначення просторово-територіальних та часових меж вчиненого суспільно небезпечного діяння; 2) визначення кола потерпілих осіб (якщо цього не було зроблено раніше), а також їх вікового та статевого складу (зокрема, це необхідно для виключення випадків створення предметів, що містять дитячу порнографію), особливостей взаємозв'язку з кримінальним правопорушником; 3) встановлення механізму кримінального правопорушення, а саме – часових взаємозв'язків між етапами реалізації кримінально протиправного умислу; 4) встановлення наявності/відсутності ознак примусу фігурантів до участі у створенні

порнографічних предметів; 5) визначення способів та суб'єктів, причетних до збуту порнографічних предметів та приховування слідів кримінального правопорушення.

Підрозділ 1.2 «Особа кримінального правопорушника та способи ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні» присвячено дослідженню криміналістично значущих ознак осіб, які вчиняють ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів, а також уточненню особливостей пізнавальної діяльності в частині встановлення способів вчинення такого кримінального правопорушення.

Виокремлено специфічні риси суб'єкта, який вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 301 КК України: 1) деградація особистості із руйнуванням сімейних цінностей; 2) деформація правової свідомості; 3) трансформація моральних устоїв; 4) превалювання адаптаційного механізму відтворення ціннісних орієнтирів над провідним; 5) переоцінка набутків соціалізації.

Уточнено доктринальні підходи до визначення способів реалізації кримінально протиправного умислу та диференційовано їх відповідно до форм об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, на такі групи: 1) способи збуту і розповсюдження порнографічних предметів: відкритий продаж порнографічної продукції; оплатне/безоплатне розповсюдження та онлайн-трансляція в мережі Інтернет; відкрита демонстрація статевого акту у розважальних закладах; безоплатна популяризація журналів, фото- та відеопродукції, які містять інформацію порнографічного характеру; 2) способи ввезення порнографічних предметів: переміщення продукції через митний кордон, яке реалізується громадянами (третіми особами на їх прохання) шляхом використання власного автомобільного транспорту, ручної поклажі без документального оформлення; переміщення через митний кордон України, яке реалізується через міжнародні поштові відправлення (у тому числі – експрес-відправлення), оформлені належним чином; переміщення через митний кордон України у вантажних відправленнях; перевезення продукції, яка не має зовнішніх ознак порнографічного характеру, але є такими за своєю сутністю (дитячі мультфільми, які мають алегорично викладений сексуальний підтекст, жіночі романи, які передають порнографічний зміст тощо); перевезення замаскованої порнографічної продукції (у будь-яких інших предметах); перевезення порнографічної продукції нанесеної на елементи одягу, у т.ч. – у вигляді зображень, текстової інформації, ідеограм тощо; 3) способи виготовлення порнографічних предметів, яке може вчинятись з використанням: сучасних інформаційних технологій – шляхом створення продукції, яка містить еротичний та порнографічний зміст за допомогою обробки/створення візуального та слухового контенту, комп'ютерних програм (у тому числі – відеоігор, симуляторів реальності тощо); засобів масової інформації – шляхом вкладення еротичного/порнографічного контенту у зміст кінопродукції, звуко- та відеозаписів, рекламної продукції, книг тощо; художніх виробів – шляхом створення картин, сувенірів тощо; засобів телекомунікації – шляхом використання електромагнітних сигналів для передання інформації із наступним її записом та відтворенням.

У *підрозділі 1.3 «Типові слідові картини ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів»* досліджено слідові картини ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів.

Запропоновано класифікацію слідів ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, на такі: 1) *сліди предикативно-організаційної підготовки кримінального правопорушення*: листування та Інтернет-переписка з моделями, оплата та отримання коштів організаторами та виконавцями, наявність порностудії; наявність відео-чату із відвертими сценами сексуального характеру; наявність веб-сайту, призначеного для онлайн-трансляції порнографічного відео із розміщеними анкетами моделей тощо; 2) *ідеальні сліди*: показання свідків (у тому числі – споживачів такої онлайн порнографічної продукції); 3) *сліди посткримінальної фази суспільно небезпечного діяння*: відео- фотофіксація онлайн-трансляції на матеріальних носіях.

Обґрунтовано, що під час встановлення слідової картини кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, уваги потребує: 1) наявність технічного обладнання, якість та кількість якого надає можливість виготовляти та розповсюджувати порнографічні предмети – має також враховуватись наявність спеціальних каналів зв'язку, у т.ч. електронної пошти, чатів, переписок у соціальних мережах тощо, які призначені та використовуються з метою спрощення процесу реалізації кримінально протиправного умислу; 2) наявність правового статусу фізичної особи-підприємця із фактичною відсутністю практики, передбаченої для певного виду економічної діяльності для фізичних осіб-підприємців конкретної групи єдиного податку – факт невідповідності доходів потенційно можливим та адекватним для обраної діяльності; опосередковані ознаки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом тощо; 3) наявність специфічного дизайну житлового приміщення, що полягає в оформленні кімнат в еротичній стилістиці – невідповідність екстер'єру та інтер'єру приміщення; меблювання відповідно до порнографічного напрямку та сексуальних переваг (металеві конструкції, кольорова гама тощо); відсутність вікон або їх щільне затемнення тощо.

Розділ 2 «Організація розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні» охоплює три підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Особливості огляду місця події та обшуку за фактом ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні»* на основі узагальнення правоохоронної та судової практики доопрацьовано тактику та методику проведення огляду місця події та обшуку за фактом ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні.

Встановлено, що складність огляду місця події за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, зумовлена такими чинниками: 1) кримінально протиправна подія може бути пов'язана із іншими кримінальними правопорушеннями, необхідними для реалізації суспільно небезпечного умислу (сутенерство та втягнення осіб у зайняття проституцією, створення або утримання місць розпусти і звідництво, катування, торгівля людьми тощо); 2) складно диференційована просторова та часова характеристики можуть мати потенційним наслідком втрату частини доказової інформації та ускладнити ретроспективу досудового розслідування; 3) огляд місця події часто передбачає необхідність проведення слідчої (розшукової) дії у декількох приміщеннях (або змішаним способом шляхом огляду приміщень та певних відкритих територій), що ускладнює процес встановлення взаємозв'язку між розшуканими та вилученими у

різних приміщеннях доказами; 4) слідча (розшукова) дія потребує залучення низки спеціалістів-фахівців із різних галузей знань (криміналісти, мистецтвознавці, техніки тощо).

Виокремлено основні тактичні особливості здійснення огляду місця події та обшуку за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України: 1) необхідність дотримання вимог нормативно-правових актів; 2) необхідність у створенні алгоритму, достатнього для визначення первинної мети та мотиву кримінального правопорушення та встановлення послідовності вчинення дій, спрямованих на реалізацію протиправного умислу; 3) обов'язковість безперервної фото- та відеофіксації слідчих (розшукових) дій; 4) потреба у відмежуванні джерел доказів (у т.ч. предметів та техніки) від вторинних факторів, які можуть лише побічно вказувати на потенційну належність до події кримінального правопорушення; 5) необхідність у встановленні під час слідчих (розшукових) дій всіх потенційних свідків кримінального правопорушення; б) актуалізація інтеграції мультидисциплінарного підходу до проведення слідчих (розшукових) дій, необхідного для комплектування доказової бази та підготовки платформи для наступних процесуальних дій.

У підрозділі 2.2 *«Типові слідчі ситуації, комплекси слідчих дій та інших заходів, необхідних для розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні»* розглянуто комплекси слідчих дій та аргументовано їх диференціацію зі слідчими ситуаціями та типовими слідчими версіями.

Умотивовано, що всі комплекси слідчих дій мають бути спрямовані на вирішення таких завдань: 1) встановлення кореляції між кримінально протиправною подією та певною особою/особами, якщо кримінальне правопорушення вчинено у співучасті; 2) встановлення кореляції між потерпілими особами та кримінально протиправною подією; 3) встановлення кореляції між суб'єктом кримінального правопорушення і потерпілим; 4) визначення об'єктивних умов, в яких було реалізовано суспільно небезпечний умисел; 5) встановлення просторових та часових меж вчинення кримінального правопорушення; 6) визначення взаємозв'язків між фактично підтвердженими іншими видами кримінальних правопорушень; 7) визначення потенційного існування інших суспільно небезпечних діянь, вчинених у сукупності із діянням, передбаченим ст. 301 КК України; 8) виключення факту інсценування кримінального правопорушення.

Наголошується, що комплекси слідчих дій повинні безпосередньо належати до слідчої ситуації та актуалізуватись в залежності від типових слідчих версій. Зокрема, варіювання слідчих (розшукових) дій можуть мати місце у випадках якщо: 1) між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим було укладено угоду про визнання винуватості (відповідно до ст. 469 КПК України). Аналіз судової практики, зокрема, вироків, винесених за ст. 301 КК України дозволяє стверджувати, що у більшості випадків, якщо була укладена така угода, низка слідчих (розшукових) дій (наприклад, слідчий експеримент) не проводиться, що спрощує та скорочує процес досудового розслідування; 2) досудове розслідування проводиться в умовах протидії. В такому випадку вина підозрюваного/підозрюваних має доводитись шляхом проведення всіх необхідних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Негласні

слідчі (розшукові) дії проводяться, здебільшого, у випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 301 КК України або якщо незаконний обіг порнографічних предметів вчиняється у сукупності із іншими тяжкими та особливо тяжкими кримінальними правопорушеннями (наприклад, з торгівлею людьми, катуванням, захопленням заручників тощо). У такому випадку доцільним визнано проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України); 3) досудове розслідування проводиться за фактом інсценованого кримінального правопорушення. В такому випадку слідчі (розшукові) дії мають бути спрямовані на визначення мотивів інсценування, у тому числі – на виключення факту приховування іншого, більш тяжкого кримінального правопорушення; 4) досудове розслідування проводиться за фактом вчинення сукупності кримінальних правопорушень, зокрема – кримінальних проступків та нетяжких злочинів. Це зумовлює необхідність у встановленні первинного умислу та кінцевого мотиву та мети.

У підрозділі 2.3 «Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні» доопрацьовано змістовну характеристику та класифікацію обставин, що підлягають встановленню під час розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні.

Наголошується, що обставинами, які підлягають встановленню під час розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні є: 1) особливості події кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, а саме: 1.1) визначення його часово-просторових характеристик, зокрема: багатоепізодного характеру суспільно небезпечного діяння, специфіки реалізації кримінально протиправного умислу; кількості приміщень, які використовувались для реалізації кримінально протиправного умислу; 1.2) визначення способу реалізації кримінально протиправного умислу, зокрема: залучення сторонніх осіб без факту співучасті (якщо такі особи не були обізнані у тому, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення); наявність сукупності кримінальних правопорушень проти моральності, суміжних із діянням, передбаченим ст. 301 КК України (діяння, передбачені ст.ст. 300, 302 КК України тощо), а також встановлення інших обставин, які мають значення для кримінального провадження; 2) визначення особливостей суб'єктивної сторони кримінального правопорушника, а також форми реалізації кримінально протиправного умислу; 3) кваліфікуючі ознаки кримінального правопорушення, зокрема, – вчинення суспільно небезпечного діяння відносно малолітніх та неповнолітніх осіб, вагітних жінок, вчинення особливо зухвалих та розпусних дій, пов'язаних із особливою жорстокістю, сексуальним насильством тощо; 4) особливості особи кримінального правопорушника, а також визначення стану його осудності; 5) особливості техніко-програмного забезпечення, а також переліку інших предметів (речей, цінностей тощо), які підлягають спеціальній конфіскації; 6) визначення шкоди, яку було завдано кримінальним правопорушенням, а також розміру процесуальних витрат на кримінальне

провадження.

Розділ 3 «Тактичне забезпечення розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Тактичні особливості проведення слідчого експерименту для відтворення дій, обстановки, обставин ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів»* проаналізовано та доопрацьовано алгоритм проведення слідчого експерименту для відтворення дій, обстановки, обставин ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів.

Дослідження правоохоронної та судової практики дозволило встановити, що під час розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів кінцевою метою, для досягнення якої проводиться слідчий експеримент, є: 1) встановлення механізму ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру; 2) доведення факту вчинення кримінального правопорушення у співучасті шляхом встановлення наявності у підозрюваних осіб професійних та інших навичок та вмінь, необхідних та достатніх для реалізації кримінально протиправного умислу; 3) встановлення можливості реалізації мети збуту, а також примушування осіб до участі у створенні порнографічних предметів; 4) встановлення факту приховування кримінального правопорушення за певних, об'єктивно сприятливих, умов.

Доопрацьовано сукупність організаційних заходів, які мають бути реалізовані на місці проведення слідчого експерименту за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, якими визнано такі: 1) проведення детального огляду місця слідчого експерименту з метою визначення тактики та алгоритму вирішення поставлених перед слідчою (розшуковою) дією завдань; 2) забезпечення захисту місця слідчого експерименту від несанкціонованого доступу сторонніх осіб; 3) забезпечення участі спеціаліста для надання консультативної допомоги, у тому числі – з питань техніко-програмного характеру, а також для фіксації слідчого експерименту; 4) здійснення перевірки відповідності обстановки, в якій проводиться слідчий експеримент, тій, яка була зафіксована під час первинного огляду місця події із урахуванням попередньо вилучених речових доказів (зокрема, розташування техніки та іншого обладнання, особливості інтер'єру та екстер'єру приміщення тощо); 5) забезпечення процесуального порядку проведення слідчого експерименту шляхом інструктажу його учасників.

У підрозділі 3.2 *«Використання спеціальних знань при розслідуванні ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів»* розглянуто особливості використання спеціальних знань при розслідуванні ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів.

Дослідження обвинувальних вироків, винесених за ст. 301 КК України, дозволило обґрунтувати необхідність проведення судової психолого-мистецтвознавчої експертизи носіїв інформації з метою встановлення можливості віднесення їх до категорії порнографічних предметів. Визначено, що відсутність чітких критеріїв оцінки таких предметів формує судово-експертний суб'єктивізм, зумовлений очевидною кореляцією між морально-ціннісними орієнтирами судового експерта та результатами вивчення об'єктів, наданих на дослідження. Доведено

правовий зміст питань, які виносяться на вирішення судово-мистецтвознавчих експертиз, призначених за фактом вчинення ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів, що не відповідає вимогам ч. 1 ст. 242 КПК України щодо недопустимості проведення експертизи для вирішення питань права.

Аргументовано доцільність актуалізації проблеми міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи. Із урахуванням потреб сучасної судово-експертної діяльності, а також положень розділу IV Закону України «Про судову експертизу» виокремлено змістовні складові міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи із дослідження об'єктів, які мають ознаки порнографічних предметів: 1) залучення фахівців із інших держав для надання консультацій із особливостей оцінки предметів на наявність ознак порнографічних предметів; 2) залучення фахівців із інших держав для спільного проведення судових експертиз (на підставі та у порядку, передбаченому ст. 23 Закону України «Про судову експертизу» та ст. 542 КПК України); 3) обмін досвідом із експертними установами зарубіжних країн шляхом стажування судових експертів для підвищення рівня кваліфікації із судово-мистецтвознавчої, судово-психологічної та комп'ютерно-технічної експертизи; 4) встановлення міжнародних наукових зв'язків з метою приведення у відповідність та до єдиного зразку методик оцінки предметів, які містять ознаки порнографічних предметів (на підставі та у порядку, передбаченому ст. 24 Закону України «Про судову експертизу»).

У підрозділі 3.3. «Протидія перешкоджанню розслідуванню ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів» проаналізовано основні способи перешкоджання розслідуванню ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів та визначено способи протидії такому явищу.

Доопрацьовано характеристику обов'язкових складових механізму, який зумовлює можливість протидії досудовому розслідуванню: 1) вчинення діяння, яке містить склад певного кримінального правопорушення; 2) внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (процесуально визначений початок досудового розслідування); 3) порушення нормального перебігу досудового розслідування шляхом незаконного використання прав сторони/учасника кримінального провадження (протидія розслідуванню процесуальним способом: необ'єктивні процесуальні строки, штучне продовження терміну виконання процесуальних рішень тощо); 4) порушення нормального перебігу досудового розслідування незаконними способами (завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста та інші способи введення в оману суду або інших уповноважених органів).

Визначено, що актуальними способами протидії перешкоджанню розслідуванню незаконного обігу порнографії в Україні є: 1) забезпечення спільної участі в огляді місця події за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, інспекторів-криміналістів та спеціалістів науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України; 2) передбачення обов'язкової фото- та відеофіксації слідчих дій під час розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів; 3) за необхідності та наявності

обґрунтованих сумнівів в достовірності та об'єктивності висновку судового експерта – призначення та проведення повторної експертизи експертами з інших установ, додаткових досліджень для конкретизації окремих фактів, а також комісійних експертиз; 4) удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині унормування прав та обов'язків прокурора; 5) удосконалення кримінального законодавства Україні щодо особливостей кримінальної відповідальності та покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження є завершеною науковою працею, в якій вирішено наукове завдання, яке полягає у комплексному криміналістичному дослідженні проблем розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом порнографічних предметів, уточненні криміналістичної характеристики ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдженні порнографічних предметів в Україні та розробленні на цій основі системи заходів та засобів удосконалення методики і тактики розслідування цього кримінального правопорушення. У ході проведеного дослідження отримано такі основні результати:

1. Доопрацьовано теоретичні підходи до визначення предмету та обставинки ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів. Визначено, що оцінка матеріалів, які можуть бути віднесені до предмету кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, має проводитись відповідно до наявності таких ознак: 1) особлива зухвалість, аморальність та вульгарність демонстрованих зображень; 2) ображення честі та гідності людини через її сексуальне приниження (що дозволяє позиціонувати такого роду кримінальне правопорушення як таке, що посягає на суспільні відносини у сфері моральності); 3) спрямування на збудження статевого бажання шляхом відкритої демонстрації статевого акту, статевих органів, а також сексуальних перверсій.

Аргументовано, що до завдань, які мають бути вирішені під час вивчення обставинки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, необхідно віднести: 1) визначення просторово-територіальних та часових меж вчиненого суспільно небезпечного діяння; 2) визначення кола потерпілих осіб (якщо цього не було зроблено раніше), а також їх вікового та статевого складу (зокрема, це необхідно для виключення випадків створення предметів, що містять дитячу порнографію), особливостей взаємозв'язку із кримінальним правопорушником; 3) встановлення механізму кримінального правопорушення, а саме – часових взаємозв'язків між етапами реалізації кримінально протиправного умислу; 4) встановлення наявності/відсутності ознак примусу фігурантів до участі у створенні порнографічних предметів; 5) визначення способів та суб'єктів, причетних до збуту порнографічних предметів та приховування слідів кримінального правопорушення.

2. Конкретизовано криміналістично значущі ознаки особи кримінального правопорушника, який вчиняє суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 301 КК України: чоловік 18-28 років, громадянин України, який має повну або базову загальну середню освіту, є працездатним, але таким, що не навчається та не працює.

Вчиняє кримінальне правопорушення не вперше, має судимість. Суспільно-небезпечне діяння, передбачене ст. 301 КК України, вчинив у складі організованої групи або злочинної організації. Додатково характеризується такими ознаками як: 1) деградація особистості із руйнуванням родинних цінностей; 2) деформація правової свідомості; 3) трансформація моральних устоїв; 4) превалювання адаптаційного механізму відтворення ціннісних орієнтирів над провідним; 5) переоцінка набутків соціалізації.

Обґрунтовано доцільність диференціації способів реалізації кримінально протиправного умислу відповідно до форм об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, на такі групи: 1) способи збуту і розповсюдження; 2) способи ввезення порнографічних предметів; 3) способи виготовлення порнографічних предметів.

3. Конкретизовано елементи слідової картини ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів, якими є: 1) наявність технічного обладнання, необхідного та достатнього для виготовлення/ розповсюдження порнографічних предметів; наявність спеціальних каналів зв'язку, у т.ч. електронної пошти, чатів, переписок у соціальних мережах тощо, які призначені та використовуються з метою спрощення процесу реалізації кримінально протиправного умислу; 2) наявність правового статусу фізичної особи-підприємця із фактичною відсутністю практики, передбаченої для певного виду економічної діяльності для фізичних осіб-підприємців конкретної групи єдиного податку – факт невідповідності доходів потенційно можливим та адекватним для обраної діяльності; опосередковані ознаки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом тощо; 3) наявність специфічного дизайну житлового приміщення, що полягає в оформленні кімнат в еротичній стилістиці, невідповідність екстер'єру та інтер'єру приміщення; меблювання відповідно до порнографічного напрямку та сексуальних переваг; відсутність вікон або їх щільне затемнення тощо.

4. Доопрацьовано базові тактичні елементи огляду місця події та обшуку за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, якими є: 1) дотримання вимог нормативно-правових актів, що визначають підстави та порядок проведення огляду місця події та обшуку; 2) створення алгоритму, достатнього для визначення первинної мети та мотиву кримінального правопорушення та встановлення послідовності здійснення дій, спрямованих на реалізацію протиправного умислу; 3) здійснення безперервної фото- та відеофіксації слідчих (розшукових) дій; 4) відмежування джерел доказів (у т.ч. предметів та техніки) від вторинних факторів, які можуть лише побічно відноситись до події кримінального правопорушення; 5) встановлення під час слідчих (розшукових) дій всіх потенційних свідків кримінального правопорушення; 6) забезпечення інтеграції мультидисциплінарного підходу до проведення слідчих (розшукових) дій, необхідного для комплектування доказової бази та підготовки платформи для наступних процесуальних дій.

5. Доопрацьовано диференціацію слідчих ситуацій, які можуть виникнути під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 301 КК України, на такі групи: *типові*: 1) кримінальне правопорушення завуальовано під інше суспільно небезпечне діяння; 2) кримінальне правопорушення завуальовано під

законну діяльність; 3) кримінальне правопорушення вчинено у прихованій співучасті; 4) кримінальне правопорушення вчинено у співучасті із іноземцями, які перебувають на території інших держав, та *нетипові*: 1) відсутня реальна кримінально протиправна подія, має місце фальсифікація доказів щодо вчинення діяння, передбаченого ст. 301 КК України (інсценування); 2) всі учасники кримінального провадження, а також фігуранти події надають різні показання щодо особливостей кримінального правопорушення, які не співпадають із наявними речовими доказами; 3) має місце багатоепізодне кримінальне правопорушення, розтягнуте у просторі та часі, що ускладнює пошук та об'єднання всіх речових доказів, достатніх для встановлення істини у кримінальному провадженні.

6. Уточнено коло обставин, що підлягають встановленню під час розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні: 1) особливості події кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, а саме: 1.1) визначення його часово-просторових характеристик, зокрема: багатоепізодного характеру суспільно небезпечного діяння, специфіки реалізації кримінально протиправного умислу; кількості приміщень, які використовувались для реалізації кримінально протиправного умислу; 1.2) визначення способу реалізації кримінально протиправного умислу, зокрема: залучення сторонніх осіб без факту співучасті (якщо такі особи не були обізнані у тому, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення); наявність сукупності кримінальних правопорушень проти моральності, суміжних із діянням, передбаченим ст. 301 КК України (діяння, передбачені ст.ст. 300, 302 КК України тощо), а також встановлення інших обставин, які мають значення для кримінального провадження; 2) визначення особливостей суб'єктивної сторони кримінального правопорушника, а також форми реалізації кримінально протиправного умислу; 3) кваліфікуючі ознаки кримінального правопорушення, зокрема, – вчинення суспільно небезпечного діяння відносно малолітніх та неповнолітніх осіб, вагітних жінок, вчинення особливо зухвалих та розпусних дій, пов'язаних із особливою жорстокістю, сексуальним насильством тощо; 4) особливості особи кримінального правопорушника, а також визначення стану його осудності; 5) особливості техніко-програмного забезпечення, а також переліку інших предметів (речей, цінностей тощо), які підлягають спеціальній конфіскації; 6) визначення шкоди, яку було завдано кримінальним правопорушенням, а також розміру процесуальних витрат на кримінальне провадження.

7. Доопрацьовано теоретичні підходи до тактичних особливостей проведення слідчого експерименту для відтворення дій, обстановки, обставин ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів, які є такими: 1) необхідність у багатоепізодному відтворенні обстановки та обставин кримінальної події для перевірки правильності та достовірності інформації, наданої підозрюваним під час інших процесуальних дій; 2) доцільність обов'язкового залучення спеціаліста для надання консультаційної та технічної допомоги, що зумовлено специфікою досліджуваного кримінального правопорушення, яке, здебільшого, вчиняється із використанням комп'ютерної техніки, а також фото- та відеоапаратури; 3) побудова алгоритму слідчої (розшукової) дії, який надасть можливість встановити наявність у підозрюваної особи навичок та вмій, необхідних та достатніх для реалізації кримінально протиправного умислу з метою встановлення можливого факту

вчинення діяння у співучасті та викриття всіх фігурантів; 4) урахування на організаційному етапі можливих спроб захисника або підозрюваного протидіяти досудовому розслідуванню; 5) посилення організаційного етапу слідчого експерименту за умови, якщо слідчий експеримент проводитиметься у житлі чи іншому володінні особи.

8. Конкретизовано способи спрощення та об'єктивізації процесу використання спеціальних знань при розслідуванні ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні, якими є: 1) удосконалення методики проведення судово-мистецтвознавчих експертиз шляхом визначення чітких критеріїв розмежування об'єктів дослідження на початковій стадії відповідно до їх природи (продукція еротичного та порнографічного характеру); 2) розробка/удосконалення методичних рекомендацій із проведення комплексної комп'ютерно-технічної та мистецтвознавчої судової експертизи, а також комплексної психолого-мистецтвознавчої експертизи; 3) удосконалення рівня знань спеціалістів щодо особливостей пошуку, виявлення і вилучення електронних доказів (цифрових джерел інформації); 4) удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині визначення порядку виявлення та фіксації слідів кримінального правопорушення, вилучених із комп'ютерних мереж.

9. Доопрацьовано заходи протидії перешкоджанню розслідуванню ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів: 1) забезпечення спільної участі в огляді місця події за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 КК України, інспекторів-криміналістів та спеціалістів науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України з метою гарантування об'єктивного та неупередженого огляду та формування належної доказової бази; 2) передбачення обов'язкової фото- та відеофіксації слідчих дій під час розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів; 3) за необхідності та наявності обґрунтованих сумнівів в достовірності та об'єктивності висновку судового експерта – призначення та проведення повторної експертизи експертами з інших установ, додаткових досліджень для конкретизації окремих фактів, а також комісійних експертиз; 4) удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині унормування прав та обов'язків прокурора; 5) удосконалення кримінального законодавства України щодо особливостей кримінальної відповідальності та покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя.

За підсумками проведеного дослідження розроблено пропозиції стосовно внесення змін та доповнень до КПК України та Закону України «Про медіа» з питань, що стосуються удосконалення процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом порнографічних предметів в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Варфоломеев В.В. Особа кримінального правопорушника, який вчиняє ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні*

науки. 2022. № 12. С. 29-35.

2. Варфоломеев В.В. Предмет ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 7 (51). С. 129-134.

3. Варфоломеев В.В. Щодо протидії досудовому розслідуванню ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 327-334.

4. Варфоломеев В.В. Способи ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4 (81). Ч. 2. С. 155–160.

5. Варфоломеев В.В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування незаконного обігу порнографічних предметів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 547–550. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2022/130.pdf.

6. Варфоломеев В.В. Окремі проблеми використання спеціальних знань при розслідуванні виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Міжнародного науково–практичного онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року)*. Кривий Ріг, 2022. С. 504–506.

7. Варфоломеев В.В. Особливості організаційно-підготовчого етапу слідчого експерименту для відтворення обставин вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 301 Кримінального кодексу України. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики в умовах воєнної агресії: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 07 жовтня 2022 року)*. Кропивницький, 2022. С. 560–563.

АНОТАЦІЯ

Варфоломеев В.В. Криміналістична характеристика та методика розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, 2023.

На основі аналізу наукових джерел, нормативно-правових актів, офіційної державної звітності, а також правоохоронної та судової практики в дисертації здійснено комплексне дослідження криміналістичної характеристики та методики розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні. Доопрацьовано теоретичні підходи до визначення предмету, обстановки та типових слідових картин ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів. Запропоновано авторський підхід до організації розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні. Охарактеризовано та удосконалено підходи до

визначення особливостей тактичного забезпечення розслідування ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів. Запропоновано внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів щодо удосконалення процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом порнографічних предметів в Україні.

Ключові слова: порнографічні предмети, ввезення, виготовлення, збут, розповсюдження, розслідування, криміналістична характеристика, методика, тактика, слідчі (розшукові) дії.

ABSTRACT

Varfolomieiev V.V. Forensic characteristics and methods of investigating the import, manufacture, sale, and distribution of pornographic items in Ukraine. - On the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of candidate of legal sciences in specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational search activity. – Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, 2023.

Based on the analysis of scientific sources, regulatory and legal acts, official state reporting, as well as law enforcement and judicial practice, the dissertation carries out a comprehensive study of forensic characteristics and methods of investigating the import, manufacture, sale and distribution of pornographic items in Ukraine. The theoretical approaches as to the definition of the subject, the situation, and typical trace patterns of the import, production, sale, and distribution of pornographic objects have been finalized. The author's approach to the organization of the investigation into the import, manufacture, sale, and distribution of pornographic items in Ukraine is proposed. The approaches to determining the specifics of the tactical support of the investigation of the import, manufacture, sale, and distribution of pornographic items have been characterized and improved. It is proposed to introduce changes and additions to normative legal acts on improving the process of pre-trial investigation of criminal offenses related to the illegal circulation of pornographic objects in Ukraine.

Keywords: pornographic items, importation, production, sale, distribution, investigation, forensic characteristics, methodology, tactics, investigative (search) actions.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи
Донецького державного університету внутрішніх справ
25015, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4473 від 24.01.2013 р.
Підп. до друку 03.05.2023 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк RISO.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.